

Jogpolitika

JAKAB NÓRA – MOLNÁR BARBARA*

A fenntartható foglalkoztatás kihívásai

Challenges of Sustainable Employment

ABSZTRAKT

Amikor a zöld megállapodás szerint újra kell gondolni a tiszta energiaellátásra irányuló szakpolitikákat (lásd a gazdaság, az ipar, a termelés és a fogyasztás, a nagy léptékű infrastruktúra, a közlekedés, az élelmiszeripar és a mezőgazdaság, az építőipar, az adópolitika, a szociális ellátások), mit jelent ez valójában a foglalkoztatás szempontjából? Vajon mit jelentene a munka világának, ha a foglalkoztatás középpontjába a fenntarthatóság, a klíma védelme és a társadalom közös érdekei állnának? Az áttérés egy zöldebb gazdaságra milyen változásokat idézne elő a munkaerőpiacon? Hogyan érintené ez az egyébként is kiszolgáltatott munkavállalói rétegeket? Ezekre a kérdésekre már létezik egy lehetséges válasz: a zöld munka, amelyet jelen tanulmányban vizsgálunk meg.

Kulcsszavak: *körforgásos gazdaság, zöld munka, szociális párbeszéd, szakszervezet, foglalkoztatáspolitikai, tisztességes munka, zöld munkahely projekt*

ABSTRACT

When the Green Deal says we need to rethink policies for clean energy (see economy, industry, production and consumption, large-scale infrastructure, transport, food and agriculture, construction, tax policy, social benefits) what does this really mean for employment? What would it mean for the world of work if employment were to focus on sustainability, climate protection and the common interests of society? What changes would a shift to a greener economy bring about in the labour market? How would it affect already vulnerable groups of workers? One possible answer to these questions already exists: green work, which is the subject of this study.

* Dr. Jakab Nóra, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Civilisztikai Tudományok Intézete; e-mail: nora.jakab@uni-miskolc.hu. Molnár Barbara, mesterhallgató, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Munkaügyi és társadalombiztosítási igazgatási mesterképzési szak; e-mail: molnarbarbi991@gmail.com.

Keywords: circular economy, green work, green jobs, social dialogue, trade union, employment policy, fair work, green jobs project

„A gazdasági és társadalmi fejlődés szorosan összefügg, és a szociális jogok európai pillére létrehozásának azon erőfeszítéseket kell támogatnia, amelyek egy inkluzívabb és fenntarthatóbb, Európa versenyképességének javítása, valamint a beruházások, a munkahelyteremtés és a társadalmi kohézió erősítése révén elérhető foglalkoztatási modell kialakítását célozzák.” (Szociális Jogok Európai Pillére, Preambulum, 2017)

Nincs új a nap alatt. Tanulmányunk mottója a Szociális Jogok Európai Pillérének preambulumból származik. A gazdasági és társadalmi fejlődésről való gondolkodás nagyszerűen áteresztendő az európai zöld megállapodás, az annak részét képező körforgásos gazdaság elvein és az általuk megfogalmazott cselekvési terveken. Meggyőződésünk, hogy az elmúlt évtizedek szakmai diskurzusai továbbgondolhatók a természeti fenntarthatóság érdekében, és választ adnak a globális éghajlati és környezeti problémákra.

1970 és 2017 között az éves globális nyersanyag-kitermelés megháromszorozódott, és azóta is nő, ami jelentős globális kockázatot jelent. A teljes üvegházhatásúgáz-kibocsátás mintegy 50%-ban, a biológiai sokféleség csökkenése és a vízhiány pedig több mint 90%-ban az erőforrások kitermelésére, illetve az anyagok, tüzelőanyagok és élelmiszerek feldolgozására vezethető vissza. Az Európai Unió (EU vagy Unió) iparra megkezdte az átállást, de még mindig az EU üvegházhatásúgáz-kibocsátásának 20%-áért felelős. Továbbra is túl „lineáris”, és túlságosan függ a kitermelt, forgalmazott és áruvá feldolgozott, végül hulladékká vagy kibocsátássá váló új anyagok forgalmától. Felhasznált anyagainak csupán 12%-a származik újrafeldolgozásból.¹ Európában évi 2,5 milliárd tonna hulladékot termelünk. Épp ezért az Unió folyamatosan korszerűsíti a hulladékkezelésre vonatkozó jogszabályait, hogy ösztönözze a lineáris gazdaságról való átállást az úgynevezett körkörös gazdaságra. Ezek a tények vezettek tehát a körforgásos gazdaság elméletének kialakításához.²

¹ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az európai zöld megállapodás, Brüsszel, 2019. 12. 11. COM(2019) 640 final, 8.

² A Bizottság 2015. decemberben benyújtotta a körforgásos gazdaságra vonatkozó cselekvési tervet, valamint a következő jogi aktusokat módosító négy jogalkotási javaslatot: a) a hulladékokról szóló keretirányelv, b) a hulladéklerakókról szóló irányelv, c) a csomagolásról és a csomagolási hulladékról szóló irányelv, valamint d) az elhasználatott járművekről, az elemekről és akkumulátorokról, valamint a hulladékelemekről és -akkumulátorokról, továbbá az elektromos és elektronikus berendezések hulladékairól szóló irányelvek. Egyes javaslatok a hulladékgazdálkodási célértékek felülvizsgálatára irányuló jogi kötelezettségek miatt születtek meg. A négy irányelv ((EU) 2018/849, (EU) 2018/850, (EU) 2018/851 és (EU) 2018/852) a Parlament és a Tanács közötti intézményközi tárgyalásokat követően 2018 májusában került elfogadásra, és a következő kulcsfontosságú elemeket foglalják magukban: a települési hulladék tekintetében 2035-re 65%-os közös uniós újrafeldolgozási célérték (2025-re 55% és 2030-ra 60%); a csomagolási hulladék tekintetében 2030-ra 70%-os közös uniós újrafeldolgozási célérték; a hulladéklerakók igénybevételeének csökkentésére vonatkozóan kötelezően meghatározott célérték (2035-re legfeljebb 10%) a települési hulladék tekintetében; az elkülönítetten gyűjtött hulladék hulladéklerakókban való elhelyezésének tilalma, amelyhez szükséges 2023-ra a biohulladék, 2025-re pedig a háztartásokban keletkező textil- és veszélyes hulladék elkülönített gyűjtése;

1. A körforgásos gazdaság

A fenntartható termékpolitika jelentős mértékben csökkentheti a hulladék mennyiségét is. Ha a hulladék képződése nem előzhető meg, ki kell használni annak gazdasági értékét, és el kell kerülni vagy minimálisra kell csökkenteni a környezetre és az éghajlatváltozásra gyakorolt hatását. Ehhez új jogszabályokra van szükség, amelyek a túlcsomogolásra és a hulladékeletkezésre vonatkozó célszámokat és ellenintézkedéseket is tartalmaznak. Ezzel párhuzamosan létre kell hozni a másodnyersanyagok és melléktermékek szilárd és integrált egységes piacát, amelynek előnyeit az uniós vállalatok is élvezhetik.³ Azonban ez az új szemlélet egyértelműen meghatározza azt, ahogyan ma az Európai Unióban a gazdaságról, gazdaságosságról, növekedésről és versenyképességről gondolkodunk.

A körforgásos gazdaságról szóló, 2018. évi csomagot, továbbá a műanyagok körforgásos gazdaságban játszott szerepével kapcsolatos európai stratégiát⁴ követte a körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv az európai zöld megállapodás keretében⁵. Mivel a körforgásos gazdaság az európai zöld megállapodás, vagyis

a hulladéklerakás visszaszorítását ösztönző gazdasági eszközök; egyszerűsített és továbbfejlesztett meghatározások és harmonizált számítási módszerek bevezetése az Unió egészében az újrahasonosítási arány kiszámítására; konkrét intézkedések, amelyek előmozdítják az újrafelhasználást, és ösztönzik az ipari szimbiózist, vagyis azt, amikor az egyik ágazat melléktermékét egy másik ágazat nyersanyagként felhasználja; kötelező kiterjesztett gyártói felelősségi rendszerek a gyártók számára, hogy környezetbarátabb termékeket helyezzenek forgalomba, és támogassák a hasznosítási és újrafeldolgozási rendszereket (például a csomagolás, az elemek/akkumulátorok, az elektromos és elektronikus berendezések és az elhasználadott járművek esetében). Lásd erről AMANATIDIS, Georgios: Erőforrás-hatékonyság és a körforgásos gazdaság. https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_2.5.6.pdf (2022. 01. 29.) 4–5. A körkörös gazdaság termelési és fogyasztási modellje arra épül, hogy egyszeri fogyasztás helyett a termékek élettartamát a lehető legjobban meghosszabbítsuk. Erre alkalmas módszer lehet, ha vásárlás helyett kölcsönzünk, a már megvásárolt termékeknek pedig „második esélyt” adunk azzal, hogy megjavítjuk, átalakítjuk, esetleg továbbadjuk őket. Amikor az adott termék eléri az életciklusa végét, akkor az alapanyagokat újra lehet hasznosítani. Így csökken a hulladék mennyisége, ráadásul az alapanyagok és késztermékek újbóli felhasználása gazdaságilag is értéket teremt. Ezzel szemben a hagyományos lineáris gazdasági modell egyszeri fogyasztással számol. Emiatt a termékek olcsó, könnyen hozzáférhető alapanyagokból készülnek, az alacsonyabb minőségük miatt pedig nem is olyan tartósak. Lásd még BOURGUIGNON, Didier: Closing the loop – new circular economy package. European Parliamentary Research Service. January 2016. 2–9.

³ COM(2019) 640 final, 9.

⁴ A stratégia azonosítja a legfontosabb kihívásokat, többek között a műanyag hulladék alacsony újrafelhasználási és újrafeldolgozási arányát, a műanyag gyártásához és égetéséhez kapcsolódó üvegházhatásúgáz-kibocsátást, valamint a műanyag hulladék jelenlétét az óceánokban. A Bizottság azt javasolja, hogy 2030-ig valamennyi műanyag csomagolást újrafeldolgozható vagy újrafelhasználható módon kelljen megtervezni. E cél megközelítése érdekében a stratégia számos intézkedést javasol, amelyek négy területre összpontosítanak: 1. a műanyag-újrahasonosítás gazdaságosságának és minőségének javítása; 2. a műanyag hulladékok terén a szemetelés visszaszorítása; 3. a beruházások és az innováció ösztönzése a műanyagok értéklánca terén; és 4. a globális fellépés kihasználása. AMANATIDIS: i. m., 5–6.

⁵ Bizottság 2020. december 10-én fogadta el a cselekvési terv első fő pontját. A javaslat az akkumulátorokra vonatkozó uniós jogszabályok korszerűsítéséről szóló rendeletre irányul. A cél az, hogy az uniós piacon forgalomba hozott akkumulátorok fenntarthatók, körforgásosak, nagy teljesítményűek és biztonságosak legyenek teljes életciklusuk alatt, valamint hogy összegyűjtsék, az eredetétől eltérő céllal felhasználják és újrafeldolgozzák őket, és értékes nyersanyagok valódi forrásává váljanak. Kötelező követelményeket tartalmaz az uniós piacon forgalomba hozott valamennyi akkumulátorra (azaz az ipari, a gépjárművekben,

az EU fenntartható növekedésre vonatkozó új menetrendjének egyik sarokköve, ezért a körforgásos gazdaság témáját egy tágabb kontextusba helyezzük, és a foglalkoztatásra gyakorolt hatásokat, valamint a felmerült kérdéseket a tág kontextus szerint vesszük számításba.

Az Európai Bizottság 2019. december 11-én bemutatta az európai zöld megállapodást, amely nem más, mint egy ütemterv, amely mentén az Unió gazdasága fenntarthatóvá tehető oly módon, hogy az éghajlati és környezeti kihívásokból a szakpolitikai területek mindegyikén lehetőségeket kovácsolnak, az átmenetet pedig mindenki számára méltányossá teszik.⁶ Ursula von der Leyen szerint „...*az átállás folyamatába mindannyian bekapcsolódhatunk és a kínáló új lehetőségek nyerteseivé válhatunk. Azáltal, hogy elsőként és gyorsan cselekszünk, segítséget nyújtunk a gazdaságunknak ahhoz, hogy globális vezető szerepet tölthessen be.*”

A Bizottság ezzel az európai zöld megállapodással megerősíti elkötelezettségét az éghajlati és környezetvédelmi kihívások kezelése iránt, amely a mi generációnk meghatározó feladata. A légkör felmelegedőben van, az éghajlat változása évről évre érzékelhető. A Föld nyolcmillió fajából egymilliót kihalás fenyeget. Az erdőket és az óceánokat szennyezés pusztítja.⁷ Az európai zöld megállapodás ezekre a kihívásokra ad választ. Új növekedési stratégiaként az EU-t olyan igazságos és virágzó társadalommá kívánja alakítani, amely modern, erőforrás-hatékony és versenyképes gazdasággal rendelkezik, ahol 2050-re megszűnik a nettó üvegházhatásúgáz-kibocsátás, és ahol a gazdaság növekedése nem erőforrásfüggő.⁸

az elektromos járművekben és a hordozható eszközökben használt akkumulátorokra). Ezek a követelmények magukban foglalják a felelősségteljesen beszerzett nyersanyagok használatát, a veszélyes anyagok korlátozott felhasználását, a minimális újrafeldolgozottanyag-tartalmat, a szénlábnyomot, a teljesítményt és tartósságot, a címkézést, valamint a begyűjtési és újrafeldolgozási célok teljesítését. AMANATIDIS: i. m., 6.; BOURGUIGNON: i. m., 2–3.

⁶ Az európai zöld megállapodás felvázolja, hogy miként tehetjük Európát 2050-re az első klímaselemleges kontinenssé úgy, hogy egyúttal fellendítjük a gazdaságot, javítjuk az emberek egészségét és életminőségét, ápoljuk a környezetet, és senkiről sem feledkezzünk meg, Sajtóközlemény, 2019. december 11. Brüsszel, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/ip_19_6691 (2022. 01. 14.) Ursula von der Leyen elnök így nyilatkozott: „Az európai zöld megállapodás az új növekedési stratégiánk. Olyan növekedésre törekszünk, amely többet ad, mint amennyit elvesz. Az új stratégia kijelöli számunkra az utat, hogy miként alakítsuk át életmódunkat, munkamódszereinket, termelésünket és fogyasztásunkat úgy, hogy egészségesebb életet élhessünk és innovatívabbá tegyük vállalkozásainkat. Az átállás folyamatába mindannyian bekapcsolódhatunk és a kínáló új lehetőségek nyerteseivé válhatunk. Azáltal, hogy elsőként és gyorsan cselekszünk, segítséget nyújtunk a gazdaságunknak ahhoz, hogy globális vezető szerepet tölthessen be. A bolygónk és a rajta folyó élet védelmében, Európa természeti örökségéért, a biológiai sokféleségéért, erdőinkért és tengereinkért minden erőnkkel azon lesünk, hogy sikerre vigyük a stratégiánkat. Azzal, hogy megmutatjuk a világ többi részének, hogyan lehetünk egyszerre fenntarthatók és versenyképesek, más országokat is meggyőzhetünk arról, hogy csatlakozzanak hozzánk ezen az úton.”

⁷ Lásd erről: Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC): Különjelentés a 1,5°C-os globális hőmérséklet-emelkedés hatásairól; ii. A biológiai sokféleséggel és az ökoszisztéma-szolgáltatásokkal foglalkozó kormányközi tudámpolitikai platform: 2019. évi globális értékelő jelentés a biológiai sokféleségről és az ökoszisztéma-szolgáltatásokról; iii. A Nemzetközi Erőforrás Testület: Az erőforrásokra vonatkozó, 2019. évi globális áttekintés: Kívánt jövőnk természeti erőforrásai; iv. Európai Környezetvédelmi Ügynökség: Európa környezete – helyzetkép és kilátások 2020-ban: tudás a fenntartható Európára való átállásért.

⁸ COM(2019) 640 final, 2.

Ez az *átállás méltányos* kell hogy legyen, maga pedig a *méltányos átállási mechanizmus* azokat a régiókat fogja támogatni, amelyek nagymértékben függnek a fokozottan szén-dioxid-intenzív iparágaktól. A mechanizmus az átmenetnek leginkább kiszolgáltatott polgároknak nyújt támogatást, hozzáférést biztosítva számukra átképzési programokhoz és az új gazdasági ágazatokban létrejövő munkalehetőségekhez.⁹

A zöld megállapodás szerves részét képezi a jelenlegi Bizottság azon stratégiájának, amely az Egyesült Nemzetek 2030-ig tartó időszakra szóló menetrendjének és a fenntartható fejlődési céloknak,¹⁰ valamint a von der Leyen elnök politikai iránymutatásaiban bejelentett egyéb prioritásoknak a megvalósítására irányul. A Bizottság a zöld megállapodás keretében új hangsúlyt ad a makrogazdasági koordináció európai szemeszterének, hogy az figyelembe vegye az Egyesült Nemzetek fenntartható fejlődési céljait: a gazdaságpolitika középpontjába a fenntarthatóságot és a polgárok jólétét, az uniós szakpolitikai döntéshozatal és fellépés középpontjába pedig a fenntartható fejlődési célokat fogja helyezni.¹¹

Az ENSZ 2030-ra szóló cselekvési terve a vízió 8. és a 9. pontjában rögzíti azokat az alapértékeket, amelyek a társadalmi fenntarthatóság garanciái.¹²

⁹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/ip_19_6691 (2022. 01. 14.) n. „*Ugyanakkor az átállásnak méltányosnak és inkluzívnak kell lennie. Az embereket kell előtérbe helyezni, és figyelmet kell fordítani azokra a régiókra, iparágakra és munkavállalókra, amelyek számára a legnagyobb kihívásokat fogja hordozni. Mivel az átállás jelentős változásokat hoz majd magával, a szakpolitikai lépések eredményességéhez és elfogadottságához szükség lesz a nyilvánosság aktív részvételére és bizalmára. Az uniós intézmények és a tanácsadó szervek hatathós közreműködésével új szövetségben kell egyesítenünk a polgárokat a maguk sokszínűségében a nemzeti, regionális és helyi hatóságokkal, valamint a civil társadalom és az ipar szereplőivel...*” COM(2019) 640 final, 2.

¹⁰ <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld> (2022. 01. 24.) Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development „*Ez a menetrend egy cselekvési terv az emberek, a bolygó és a jólét érdekében. (...) A 17 Fenntartható Fejlődési Cél és 169 Cél, amelyeket ma hirdetünk meg, demonstrálja ennek az új egyetemes menetrendnek a mértékét és ambícióit. Igyekeznek a millenniumi fejlesztési célokra építeni, és teljesíteni azt, amit ezek nem értek el. Arra törekuszenek, hogy megvalósítsák mindenki emberi jogait, és megvalósítsák a nemek közötti egyenlőséget, valamint minden nő és lány szerepvállalását. Integráltak és oszthatatlanok, és egyensúlyban tartják a fenntartható fejlődés három dimenzióját: a gazdasági, társadalmi és környezeti dimenziót. A célok és alcélok cselekvésre ösztönöznek a következő tizenöt évben az emberiség és a bolygó számára kritikus jelentőségű területeken...*”

¹¹ COM(2019) 640 final, 3. Lásd: Ursula von der Leyen megválasztott elnök politikai iránymutatásait: Politikai iránymutatás a hivatalba lépő következő Európai Bizottság számára (2019–2024): Ambíciózusabb Unió. Programom Európa számára.

¹² Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, Seventieth session Agenda items 15 and 116, 8. pont „*Az emberi jogok és az emberi méltóság, a jogállamiság, az igazságosság, az egyenlőség és a megkülönböztetésmentesség egyetemes tiszteletben tartásának világát képzeljük el; a faj, az etnikai hovatartozás és a kulturális sokszínűség tiszteletben tartása; és az esélyegyenlőség, amely lehetővé teszi az emberi potenciál teljes kiaknázását, és hozzájárul a közös jóléthez. Egy világ, amely befektet a gyermekeibe, és amelyben minden gyermek erőszaktól és kizsákmányolástól mentesen nő fel. Egy olyan világ, amelyben minden nő és lány élvezi a nemek közötti teljes egyenlőséget, és minden jogi, társadalmi és gazdasági akadály megszűnt felhatalmazásuk elől. Egy igazságos, méltányos, toleráns, nyitott és társadalmilag befogadó világ, amelyben a legsebezhetőbbek szükségleteit kielégítik...*” A 9. pontban pedig „*Olyan világot képzelünk el, amelyben minden ország élvezi a tartós, inkluzív és fenntartható gazdasági növekedést, és mindenki számára tisztességes munkát. Egy olyan világ, amelyben a fogyasztási és termelési minták, valamint az összes természeti erőforrás felhasználása*

Az EU gazdaságának átalakítása a fenntartható jövőért a következő elemekből áll:

- Az EU 2030-ra és 2050-re vonatkozó éghajlatvédelmi törekvéseinek fokozása.
- Tiszta, megfizethető és biztonságos energiaellátás.
- Az ipar mozgósítása a környezetbarát és körforgásos gazdaság érdekében.
- Energia- és erőforrás-hatékony építés és korszerűsítés.
- Szennyezőanyag-mentességi célkitűzés a toxikus anyagoktól mentes környezetért.
- Az ökoszisztémák és a biológiai sokféleség megóvása és helyreállítása.

Látható tehát, hogy a körforgásos gazdaság az európai zöld megállapodás egy fontos szegmensét képezi. Ez az, ami miatt egy tág kontextusban vizsgáljuk a klímasemleges politika foglalkoztatásra gyakorolt hatásait. Hiszen az átállás lehetőséget kínál a fenntartható és munkahelyteremtéssel járó gazdasági tevékenységek bővítésére. Az alacsony kibocsátású technológiák, valamint a fenntartható termékek és szolgáltatások világszerte jelentős lehetőségeket tartogat. A körforgásos gazdaság hasonlóképpen nagy lehetőségeket kínál új tevékenységek és munkahelyek számára.¹³

A megállapodás rögzíti, hogy a szakpolitikák átgondolása során rá kell világítani a természetes ökoszisztémák védelmének és helyreállításának, az erőforrások fenntartható felhasználásának és az emberi egészség javításának fontosságára. Az átalakító hatású változások e területeken a leginkább szükségesek és potenciálisan a leghasznosabbak az EU gazdasága, társadalma és természeti környezete számára. Az EU-nak elő kell mozdítania a szükséges digitális transzformációt, és be kell ruházni annak eszközeibe, mivel ezek a változások nélkülözhetetlen katalizátorai.¹⁴

– a levegőtől a szárazföldre, a folyóktól, tavaktól és víztartó rétegektől az óceánokig és tengerekig – fenntartható. Olyan, amelyben a demokrácia, a jó kormányzás és a jogállamiság, valamint a kedvező környezet nemzeti és nemzetközi szinten elengedhetetlen a fenntartható fejlődéshez, beleértve a fenntartható és inkluzív gazdasági növekedést, a társadalmi fejlődést, a környezetvédelmet, valamint a szegénység és éhezés felszámolását. Olyan, amelyben a fejlesztés és a technológia alkalmazása éghajlatérzékeny, tiszteletben tartja a biológiai sokféleséget és rugalmas. Olyan, amelyben az emberiség harmóniában él a természettel, és amelyben védik a vadon élő állatokat és más élő fajokat.” Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy 2020-ra érkezünk odáig, hogy már minden mutatónak van kidolgozott módszertana. Az Agenda 2030 nem kötelező érvényű ajánlás, ebből következően az országok, országcsoportok a célok teljesülését más, a saját országukat, régióikat jobban leíró, relevánsabb mérőszámokkal is mérhetik. Általános probléma az SDG-indikátorokkal, hogy jelentős részük – érthető módon – továbbra is a fejlődő országok súlyos problémáira fókuszál. Ugyanakkor szükség van a fejlett országok jelentős előrelépésére is ahhoz, hogy a fenntartható fejlődés megvalósulhasson. Lásd erről bővebben: a Fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon, 2020, Központi Statisztikai Hivatal, 6.

¹³ Az átalakulás azonban túl lassan zajlik, és az előrehaladás nem széles körű, és nem is egységes. Az európai zöld megállapodás támogatni és gyorsítani fogja az uniós ipar átállását az inkluzív növekedés fenntartható modelljére. COM(2019) 640 final, 8. A zöld megállapodás szerint a körforgásos gazdaságra vonatkozó cselekvési terv magában foglal majd egy „fenntartható termékpolitikát” is, amely elő fogja segíteni az összes termék közös módszertanon és elveken alapuló körforgásalapú tervezését. Prioritásként fogja kezelni az anyagfelhasználás csökkentését és az anyagok újrafeldolgozás előtti újrahasznosítását is. Ösztönözni fogja az új üzleti modelleket, és minimumkövetelményeket fog előírni a környezetkárosító termékek uniós piacon való forgalomba hozatalának megakadályozására. Szigorítani fogja a kiterjesztett gyártói felelősséget is.

¹⁴ A Bizottság 2020 márciusában uniós ipari stratégiát fogad el a zöld átállás és a digitális transzformáció közötti kihívásának kezelésére. Európának ki kell aknáznia a digitális transzformációban rejlő potenciált

A zöld megállapodás szerint az következetesen alkalmazni fogja az összes szakpolitikai ösztönzőt: a szabályozást és a szabványosítást, a beruházást és az innovációt, a nemzeti reformokat, a szociális partnerekkel folytatott párbeszédet és a nemzetközi együttműködést. A szociális jogok európai pillére¹⁵ a fellépésekhez nyújtott útmutatással biztosítani fogja, hogy senki ne maradjon ki.¹⁶ Az alacsony kibocsátású technológiák, valamint a fenntartható termékek és szolgáltatások világszerte jelentős lehetőségeket tartogat.

Számos kérdés megfogalmazódik a fent felvázolt elköteleződésben. Kérdés tehát, hogy a gazdaság fenntarthatóvá és versenyképesé tehető-e, amely nem képzelhető el a társadalmi folyamatok fenntarthatóságától, hogyan valósul meg?¹⁷ A méltányos átállás jelentősen a gazdasági fenntarthatóság társadalmi oldalát?

– ez kulcsfontosságú katalizátor a zöld megállapodás célkitűzéseinek eléréséhez. COM(2019) 640 final, 4. 8. A Bizottság meg fogja vizsgálni azokat az intézkedéseket, amelyek biztosítják, hogy az olyan digitális technológiák, mint a mesterséges intelligencia, az 5G, a felhőalapú számítástechnika és a peremhálózati megoldások, valamint a dolgok internete felgyorsíthatók és maximalizálhatók az éghajlat- és környezetvédelmi szakpolitikák hatásait. A digitalizáció új lehetőségeket kínál a levegő- és vízszennyezés távellenőrzésére, illetve az energia és a természeti erőforrások felhasználásának nyomon követésére és optimalizálására is. Európának ugyanakkor olyan digitális ágazatra van szüksége, amely a fenntarthatóságot helyezi a középpontba. A Bizottság mérlegelni fogja azt is, hogy mely intézkedésekkel javíthatná az egész ágazat – a széles sávú hálózatok, az adatközpontok és az IKT-eszközök – energiahatékonyságát és körforgásos gazdasági teljesítményét. COM(2019) 640 final, 10.

¹⁵ Egy későbbi pontban erről még lesz szó. A Pillér több dokumentum együtteseként született meg. Brussels, 26.4.2017 COM(2017) 250 final Communication From the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee and the Committee of the Regions Establishing a European Pillar of Social Rights.; Brussels, 26.4.2017 C(2017) 2600 final Commission Recommendation of 26.4.2017 on the European Pillar of Social Rights. Brussels, 26.4.2017, COM(2017) 251 final Proposal for a Interinstitutional Proclamation on the European Pillar of Social Rights.; Brussels, 26.4.2017 SWD(2017) 201 final Commission Staff Working Document Accompanying the Document Communication From the Commission to the European Parliament, The Council, The European And Social Committee And The Committee Of The Regions Establishing a European Pillar of Social Rights.; Brussels, 26.4.2017, SWD(2017) 206 final, Commission Staff Working Document, Report of the public consultation, Accompanying the document, Communication From The Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Establishing a European Pillar of Social Rights. A Pillér első előzetes tervezete három fő területet fogott át: „*Esélyegyenlőség és hozzáférés a munkaerőpiac-hoz, ideértve a képességek fejlesztését, az egész életen át tartó tanulást és a foglalkoztatás aktív támogatását a foglalkoztatási lehetőségek növelése, a foglalkoztatási átmenetek megkönnyítése és az egyének foglalkoztatóságának a javítása érdekében; Méltányos munkafeltételek, melyek gondoskodnak a munkáltatók és a munkavállalók jogai és kötelezettségei, valamint a foglalkoztatás rugalmassága és a biztonsága közötti megfelelő és megbízható egyensúlyról a munkahelyteremtés, a foglalkoztatás és a későbbi pályamódosítások elősegítése, valamint a szociális párbeszéd ösztönzése érdekében; Megfelelő és fenntartható szociális védelem és a kiváló minőségű alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés – ideértve a gyermekgondozást, az egészségügyet és a tartós ápolás-gondozást –, a méltó életkörülmények és a kockázatokkal szembeni védelem biztosítása, valamint az egyének foglalkoztatásban és általában véve a társadalomban való teljes körű részvételének lehetővé tétele érdekében.*”

¹⁶ COM(2019) 640 final, 4.

¹⁷ Itt lényegesnek tartom az európai zöld megállapodásból kiemelni, hogy a szóban forgó cselekvési területek szorosan kapcsolódnak egymáshoz és kölcsönösen erősítik egymást, de nem szabad szem elől téveszteni, hogy a gazdasági, környezetvédelmi és társadalmi célkitűzések között adott esetben kompromisszumokra lesz szükség. Az Interreg Central Europe Applicant Community honlapján is a smart és green ötelek azok, amelyek mutatják, hogy a közeljövőben milyen alkalmazott és alaputatásokra van szükség. https://community.interreg-central.eu/marketplace?country_asset_ids=98&priority_ids=410&priority_ids=450 (2022. 01. 27.).

Hogyan segíti a fenntarthatóbb társadalom és gazdaság kialakítását az, hogy az EU globális vezető szerepet töltsön be az éghajlat- és környezetvédelmi intézkedések, a fogyasztóvédelem mellett a munkavállalói jogok terén? Kérdésként merült fel bennünk, hogy mit is jelent a méltányos átállás? Milyen programot foglal magában, annak érdekében, hogy senki ne maradjon ki?

Amikor a zöld megállapodás szerint újra kell gondolni a tiszta energiaellátásra irányuló szakpolitikákat (lásd a gazdaság, az ipar, a termelés és a fogyasztás, a nagy léptékű infrastruktúra, a közlekedés, az élelmiszeripar és a mezőgazdaság, az építőipar, az adópolitika, a szociális ellátások), mit jelent ez valójában a foglalkoztatás szempontjából? Vajon mit jelentene a munka világának, ha a foglalkoztatás középpontjába a fenntarthatóság, a klíma védelme és a társadalom közös érdekei állnának? Az áttérés egy zöldebb gazdaságra milyen változásokat idézne elő a munkaerőpiacon? Hogyan érintené ez az egyébként is kiszolgáltatott munkavállalói rétegeket?

Ezekre a kérdésekre már létezik egy lehetséges válasz: a zöld munka, amelyet a továbbiakban vizsgálunk meg.

2. A zöld munka

A zöld munka a tisztességes munkán és a fenntarthatóságon alapul, figyelembe véve a gazdaság igényeit legalább annyira, amint a környezetét és a társadalomét, beleértve a munkavállalókat és a munkáltatókat egyaránt.

A zöld munka fogalmának meghatározását segíti, ha azt egy nagyobb rendszerben helyezzük el. A tágabb kontextust ebben az esetben a tisztességes munka elgondolása jelenti, amely dimenzió egyben lehetőséget nyújt arra, hogy különbséget tegyünk a szimplán környezetbarát munka és a zöld munka között.

A tisztességes munkát mint fogalmat elsőként 1999-ben alkalmazta az ILO¹⁸, azóta pedig egyre szélesebb körben elterjedt, olyannyira, hogy a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség (ITUC) 2008 óta október 7-ét jelölte ki a Tisztességes Munka Világnapjává (WDDW).¹⁹ Az ILO terminológiája a tisztességes munkára: *„A tisztességes munka kifejezés magába foglalja az emberek törekvéseit a munkával töltött életre tekintettel. Magával vonja az eredményt felmutató munkavégzés és a méltányos fizetés, a munkahelyi védelem, a szociális biztonság és a társadalmi integráció lehetőségét, valamint a jobb kilátást a személyes fejlődésre. Szabadságot biztosít az embereknek hogy kifejezzék meggyőződéseiket, szerveződjenek, részt vegyenek azokban a döntésekben, amelyek hatással vannak az életükre. A tisztességes munka egyenlő esélyt és bánásmódot jelent mind a nők, mind a férfiak számára.”*²⁰

¹⁸ Hivatalos nevén International Labour Organization, magyarul Nemzetközi Munkaügyi Szervezet. Az ILO az Egyesült Nemzetek Szövetségének (ENSZ) szakosodott szerve, az első világháborút követően jött létre és 1919 óta működik. Célja a munkavállalók alapvető munkaügyi és szociális jogainak védelme. Lásd továbbá: Decent work for all in a global economy: An ILO perspective(1) Submission by Mr. Juan Somavia Director-General, International Labour Office To the Third WTO Ministerial Conference in Seattle (30th November to 3rd December) (2023. 01. 20.).

¹⁹ A tisztességes munka világnapja – SZEF állásfoglalás, Szakszervezetek Együttműködési Fóruma (2009) <https://tinyurl.hu/CUoV/> (2020. 10. 29.).

²⁰ Az ILO hivatalos honlapja – Decent Work <https://tinyurl.hu/7ZjV/> (2020.10.29.).

Azonban az Európai Unió vonatkozásában is találkozhatunk a tisztességes munka fogalmával. A Szociális Jogok Európai Pillérének létrehozását Jean-Claude Juncker, a Bizottság elnöke első ízben az Unió helyzetét értékelő 2015. évi beszédében jelentette be, majd 2017-ben tette közzé javaslatát az Európai Bizottság.²¹

Tartalmát tekintve a Pillér elsődlegesen alapelveket és jogokat foglal magába, melyek a XXI. századi Európa méltányosan és jól működő munkaerőpiacának és jóléti rendszerének alapjává kell hogy szolgáljanak.²² *Célja, hogy iránymutatást nyújtson egyrészt ahhoz, hogy a közvetlenül az emberek alapvető szükségleteinek kielégítésével kapcsolatos jelenlegi és jövőbeli problémák megoldása hatékony foglalkoztatási és szociális eredmények eléréséhez vezessen, másrészt a szociális jogok törvénybe iktatásához és végrehajtásához.*²³

Összefoglalva a fentebb ismertetett két meghatározást, véleményünk szerint a tisztességes munkát az alábbi fogalmi elemek együttese teszi igazán lényeges és követendő koncepcióvá.

Egy olyan foglalkoztatási modell, mely a munkavállalás és munkavégzés önkéntességére, társadalmilag elismert és értelmes voltára alapul, magával vonva a teljes körű szociális biztonságot és ezzel együtt a lehetőséget arra, hogy az egyén munkájában ne csak megélhetésre találjon, hanem kiteljesedésre és egyenlőségre is.

A zöld munkát minden esetben elsősorban tisztességes munkának kell tekintenünk, és csak aztán fenntarthatónak. A zöld munka másik, és talán sokkal fontosabb jellemzője, hogy nemcsak a gazdasági és társadalmi igényeknek felel meg, hanem a környezet szempontjából is fenntartható. A fenntartható fejlődés egyik alappillére, hogy átfogó megközelítéssel, egyszerre veszi figyelembe a környezeti, a társadalmi és a gazdasági fejlődés igényeit.²⁴ A fenntartható fejlődés fogalmát az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1987-ben kiadott Brundtland-jelentése szerepelteti elsőként – olyan fejlődési folyamat, amely „*kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket*”.

A zöldebb, fenntarthatóbb gazdaságra való áttérés számos hosszú távú változást fog hozni a munkaerőpiacra nézve. Egyes munkák minden bizonnyal meg fognak szűnni, míg más, eddig nem ismert foglalkozások létrejönnek, esetleg korábbiak fognak oly módon átalakulni, hogy adaptálódnak az új igényekhez. Számos munkavállaló arra lesz kényszerülve, hogy átképezze magát, alkalmazkodjon az új munkahelyi gyakorlatokhoz. Ezekről a gyakorlatokról elmondható, hogy elsősorban az erőforrások hatékonyabb felhasználását és a pazarlás csökkentését célzó technológiák bevezetését és használatát vonják majd maguk után.

Az ILO meghatározásában a zöld munkahelyek olyan tisztességes munkahelyek, amelyek árut termelnek, szolgáltatásokat nyújtanak, vagy a termelési folyamatokat energia- és erőforrás-hatékonyabbá, valamint kevésbé szennyezővé teszik.

²¹ Az Európai Bizottság Magyarországi Képviselőlete – Szociális csúcstalálkozó: Göteborgban kihirdették a szociális jogok európai pillerét (2017) <https://tinyurl.hu/3CQz/> (2020. 10. 29.).

²² Infojegyzet 2017/83: Szociális Jogok Európai Pillére <https://tinyurl.hu/ZZi7/> (2020. 10. 29.).

²³ Szociális Jogok Európai Pillére, Preambulum.

²⁴ A fenntartható fejlődés fogalma, Európai Környezeti Információs és Megfigyelő Hálózat Magyarország (2018) <https://tinyurl.com/y5ho9vuk> (2020. 10. 29.).

Ebben a kontextusban a zöld munkahelyeket kétféleképpen lehet értelmezni:

Olyan tisztességes munkahelyek, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy környezeti fenntartható termékeket állítsanak elő. Példa lehet erre az értelmezési kategóriára az organikus mezőgazdaság, a hulladék-újrahasznosítás vagy zöld épületek építése.

Olyan tisztességes munkahelyek, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy magának a terméknek az előállítása legyen környezetbarát. Tehát azok a munkavállalók, akik az ipar egy „tisztább” termék előállítási folyamatában vesznek részt, vagy például olyan hotelben dolgoznak, ahol a víz- és áramfelhasználás csökkentését tűzték ki célul, jó példák a zöld munka ezen meghatározására, hiszen maga a folyamat az, ami ügyel a fenntarthatóságra.

2.1. A szociális partnerek szerepe

Ahogy az áttérés kapcsán kockázatok és lehetőségek fennállnak a munkavállalók számára, úgy ugyanez igaz sok munkáltatóra is. Szükség esetén kormányzati támogatást és segítséget kell nyújtani az üzleti vállalkozások részére is. Mindazonáltal a vállalkozások és a civil társadalom (különösen a szakszervezetek) szereplői között szemléletmódbeli különbségek vannak azt illetően, hogy kinek milyen felelősséget kell vállalnia. A vállalkozásoknak gyakran széles körű kötelezettségeket kell figyelembe venniük: adófizetőknek felelnek a kormányok felé, de a beszállítókkal, befektetőkkel és az alkalmazottakkal szemben is helyt kell állniuk. Általában a szabad versengés által uralt piacon kell reprezentatívnak és rentábilisnak maradniuk, és gyakran nem engedhetik meg maguknak, hogy felelősséget vállaljanak a már nem kívánt munkavállalók iránt.²⁵

Az áttérés során a legfontosabb szempont a szociális biztonság folyamatos garantálása kell hogy legyen. A biztonság itt egyfajta stabilitást, egy megingathatatlan alapot jelent, vagyis azt a standardot, amelyre számíthat az adott állam polgára az államtól abban az esetben, ha az életében valamilyen krízishelyzet jelentkezik.²⁶ Magyarországon ez a szociális alapjog megjelenik az Alaptörvényben is, a XIX. cikkben, miszerint „Magyarország törekszik arra, hogy minden állampolgárának szociális biztonságot nyújtson bizonyos élethelyzetekben”.

Adrien Thomas és Nadja Doerflinger tanulmányában²⁷ arra a következtetésre jut, hogy az EU-ban a legtöbb szakszervezet elismeri az éghajlatváltozás mérséklésének szükségességét, és támogatja a gazdaság szén-dioxid-mentesítését. A szén-dioxid-mentesítés elvi kiállása ellenére azonban a szakszervezeti stratégiákat belső feszültségek és dilemmák jellemzik, amelyek a hagyományosan szakszervezet által egyesített feldolgozóipari és fosszilis energiatermelő iparágak munkahelyeinek

²⁵ UNEP/ILO/IOE/ITUC, 2008 <https://tinyurl.com/y24z29cp> (2020. 10. 29.).

²⁶ MÉLYPATAKI Gábor: Az új foglalkoztatási formák és a társadalmi innováció hatása a szociális biztonságra. *Magyar munkajog E-folyóirat*, 2019/1, 1.

²⁷ THOMAS, Adrien–DOERFLINGER, Nadja: Trade union strategies on climate change mitigation: Between opposition, hedging and support. *European Journal of Industrial Relations*, 2020/4. (<https://doi.org/10.1177/0959680120951700>).

elvesztésével kapcsolatos aggályokból fakadnak. Míg egyes gazdasági ágazatok növekedésnek néznek elébe a szén-dioxid-mentesítés révén, addig másokra visszaesés vár. Különösen a feldolgozóipar és az energiaipar munkavállalóit képviselő szakszervezetek hangsúlyozzák a munkavállalókat érintő lehetséges hátrányokat. Ez a változás nagy kihívást jelent a szóban forgó szakszervezetek számára, mivel a jelentős szén-dioxid-kibocsátású munkahelyekre jellemző, hogy erős szakszervezettel rendelkeznek, illetve viszonylag előnyös kollektív szerződések vonatkoznak rájuk. Mivel a CO₂-kibocsátás csökkentésére vonatkozó előírások évről évre szigorodnak, a munka kontra környezet dilemma tovább mélyülni látszik.

A tanulmány szerint a jelenlegi helyzet alapján elmondható, hogy három csoport szerint tipizálhatjuk a szakszervezeti stratégiákat az EU-n belül: az ellenzők, a problémát kerülgetők és a támogatók.

Az éghajlatváltozás mérséklésével szemben álló stratégiák szerint a szakszervezetek nyíltan elutasítják a kibocsátás-csökkentő politikák elfogadását az általuk képviselt iparágakban. A szakszervezet teljes mértékben szembe megy az éghajlatváltozással kapcsolatos tudományos konszenzussal és ennek következtében a részvétele az átmenethez kapcsolódó foglalkoztatási következmények tervezésében csekély, vagy egyáltalán nem is vesz részt. A tanulmány szerzői szerint az ilyen teljes elutasítás egyetlen példája a lengyel szénbányászok szakszervezete. Ez az ellenállás főként arra vezethető vissza, hogy nem fogadják el a klímaváltozás antropogén jellegét, illetve a nemzeti energiaszuverenitás fontossága mellett érvelnek.

A problémát kerülgető stratégiát azok a szakszervezetek alkalmazzák, amelyek nem tagadják ugyan az éghajlatváltozás mérséklésének szükségességét, azonban a szabályozás minimalizálására törekuszenek, a fokozatos megközelítések támogatására, a foglalkoztatás és a környezetvédelem egymással versengő prioritásai közötti kettősség kialakítására törekednek. Az ilyen stratégiák hasonlítanak azoknak a vállalkozásoknak a hozzáállására, amelyek nem közvetlenül ellenzik a környezetvédelmi szabályozásokat, de megpróbálják a szabályozásokat úgy alakítani, hogy az a legkevesebb plusz költséget jelentse számukra. Például az autóiipari dolgozókat képviselő szakszervezetek ilyen stratégia mentén döntöttek, amikor az EU egészére kiterjedő személygépkocsik és kisteherautók új CO₂-kibocsátási normáival foglalkoztak. Anélkül hogy megkérdőjeleznék a közlekedési ágazatban a kibocsátás csökkentésének általános szükségességét, olyan nagy szakszervezetek, mint a Unite (Egyesült Királyság) és az IG Metall (Németország) elsősorban a foglalkoztatással kapcsolatos aggályokat támasztották alá, az inkrementális megközelítés mellett érvelve²⁸. Erre a stratégiára tehát alapvetően az jellemző, hogy megfontoltan, az adaptáció fokozatosságára helyezve a hangsúlyt szeretnék a változást átvészelni.

A támogató stratégiákat a hátrányok enyhítésére irányuló politikákat, a *méltányos átállást* előtérbe helyező szakszervezetek alkalmazzák, proaktív megközelítéssel a szén-dioxid-mentesítés érdekében. Az ilyen megközelítés egyik konkrét példája a „Just Energy Transition Statement”, amelyet 2017-ben írtak alá az európai szociális párbeszéd résztvevői az energiaszektorban: a munkaadók, a Eurelectric, a szak-

²⁸ THOMAS–DOERFLINGER: i. m., 391.

szervezetek részéről pedig az EPSU és az IndustriAll Europe²⁹. Noha a közös nyilatkozat állami beruházásokat igényel az áttérés során, nem foglalkozik a munkáltatók felelősségével az átmenet finanszírozásában, és nem határoz meg konkrét tevékenységeket vagy intézkedéseket. Továbbá, mivel ez jogilag nem kötelező, fennáll annak a lehetősége, hogy a megállapodás a gyakorlatban nem fog eredményt hozni. Mindazonáltal példát mutat a szakszervezetek elkötelezettségére a gazdasági tevékenységek szén-dioxid-mentesítésének támogatására, valamint a proaktív elkötelezettségre, annak minden foglalkoztatási vonatkozásával együtt.

A munka kontra környezet dilemmája tehát komoly kihívást jelent a szakszervezetek számára, mivel a dekarbonizációs politika munkahelyek elvesztéséhez vezet számos ágazatban. Nem számít, hogyan reagálnak, a szakszervezetek kritikával fognak szembesülni. Ha a szakszervezetek ambiciózus klímaváltozás-mérséklési politikát támogatnak, a munkavállalók elfordulhatnak a munkahelyek esetleges elvesztése miatt. A vállalatok hibáztathatják őket, mivel a kibocsátáscsökkentési politikák csökkenő nyereséghez vezethetnek. Ezzel szemben, ha a szakszervezetek a foglalkoztatás megőrzésére összpontosítanak – esetleg a környezet kárára –, ez a társadalom egészének kritikáját ébresztheti.

A probléma tehát ismeretes: a fenntarthatóságra való áttérés mára nem választás kérdése, hanem égető szükség, hiszen a klímaváltozás mindennapjaink részévé vált, egy olyan ördögi kör, amiből mind ez ideig nem sikerült kitörni.

2.2. A foglalkoztatáspolitikai mint lehetséges megoldás

Az állam részéről a foglalkoztatáspolitikai azon lehetséges eszközök közé tartozik, amelyek előmozdíthatják a zöld munkahelyek elterjedését amellet, hogy biztosítják az alapvető létbiztonságot az egyébként bizonytalan, változásokkal teli időszakban. A foglalkoztatáspolitikai minden egyes fázisában következetesen és különös tekintettel támogatni szükséges a fenntartható, zöldgazdaságra való áttérés által keltett hatások optimalizálását.

Konkrét kezdeményezéseket kell előírni a zöld munkahelyek iránti kereslet ösztönzése és az ilyen formában foglalkoztatható munkavállalók számának növelése érdekében, akár modern foglalkoztatási módszerek alkalmazásával, mint amilyenek az atipikus munkavégzési formák. Emellett elengedhetetlenek azok az oktatási, képzési és munkaerő-piaci intézkedések is, amelyek biztosítják, hogy a megfelelő készségeket és kompetenciákat megszerezhessek, ugyanis ezek segítségével sikeresen helyt tudnak állni ebben a gyorsan változó és átalakuló világban. A problémát az fogja jelenteni, hogy a különböző generációk tagjai eltérő mértékben és hatékonysággal tudnak újra beilleszkedni az oktatás és tanulás világába. Továbbá kérdés az is, hogy kik számára lesz kivitelezhetőbb az integráció: akik már egy fenntarthatóbb gazdaság által körbeírt munkaerőpiacra lépnek be, vagy azok, akik már jelen vannak most is a munka világában? Mindezen dimenziókra kiterjedően a nemzeti

²⁹ Just Energy Transition Statement – EPSU, IndustriAll Europe, Eurelectric (2017) <https://www.eurelectric.org/media/2185/statement-energy-just-transition.pdf> (2020. 10. 29.).

foglalkoztatáspolitikai keretrendszer fontos szerepet játszhat ebben a tekintetben. A megfelelő és minden változást lefedő foglalkoztatáspolitikáról folytatott szociális párbeszédén keresztül számos konkrét eredmény elérhető, elengedhetetlen tehát a munkavállalói és a munkáltatói érdekképviseleti szervek bevonása a kérdésbe.

A foglalkoztatáspolitikai tipikusan egy olyan szakpolitika, amely esetben az állam a piac működése során keletkező hátrányokat, igazságtalanságokat saját fellépése útján próbálja kiküszöbölni, kezelni. Ebben az esetben a negatív externália a munkanélküliség vagy a munkaerőhiány, vagyis a foglalkoztatáspolitikai röviden a munkaerőpiac szabályozását végzi.

A foglalkoztatáspolitikai céljaként nevesíti, hogy minden munkára képes és állást kereső személy számára legyen elérhető munkahely, ez a lehető legtermelékenyebb legyen, és hogy lehetőség nyíljon a képességeinek, végzettségének megfelelő munka szabad megválasztására, tekintettel az egyenlő bánásmód elveire. Alaptörvényünkben is megjelenik a munkához és a foglalkoztatás szabad megválasztásához való jog, amikor XII. cikkében deklarálja, hogy „*Magyarország törekszik megteremteni annak feltételeit, hogy minden munkaképes ember, aki dolgozni akar, dolgozhasson*”. Meglátásunk szerint a foglalkoztatáspolitikai célja a minél teljesebb foglalkoztatás elősegítése összhangban a munkavégzésre irányuló jogszabályok előírásával, annak érdekében, hogy a nemzetközi egyezmények és az Alaptörvény által rögzített alapjogok, mint a munkához és a vállalkozáshoz való jog, érvényesülhessenek. Ennek eszközei sokfélék lehetnek, dolgozatomban – a teljesség igénye nélkül – azokat fogom részletezni, amelyek ténylegesen hozzájárulhatnak a zöld munkahelyek népszerűsítéséhez, elterjedéséhez, és ezáltal a zöldgazdaságra való áttérés méltányos keretek között történhet meg.

A foglalkoztatáspolitikai aktív eszközei közé tartoznak jellemzően azok, amelyek a foglalkoztatottság növelését célozzák, a munkához való hozzájutást segítik elő. Ez kiterjed az álláskeresők képzésére, álláskeresési szolgáltatások biztosítására (például munkaerő-közvetítés), a munkaadók foglalkoztatási képességének, hajlandóságának és lehetőségének elősegítésére.³⁰ Ahogy a funkcióból és az elnevezésből is látható, az aktív eszközök megkívánják az álláskereső és a munkaadó aktív, cselekvő részvételét. Ezek a konstrukciók általában hosszabb távon fejtik ki hatásukat, mondhatni befektetések a jövőbe. Véleményünk szerint ezekre az eszközökre nagy hangsúlyt szükséges fektetni, hiszen a zöld munka kapcsán is, illetve általánosságban is elmondható, hogy a célok elérését közvetlenül ezek szolgálják.

A foglalkoztatás ösztönzése az egyes költségek átvállalása útján a munkaadókat támogató eszközök egyike. Az állam az újonnan foglalkoztatott munkabérének egy meghatározott részét átvállalja a munkáltatótól, így ösztönözve, hogy bővítse a foglalkoztatást. Ez a módszer főleg azon csoportok szempontjából lehet jelentős, akikre alapvetően kisebb a kereslet a munkaerőpiacon, nehezebben tudnak elhelyezkedni, például a fogyatékkal élők vagy az idősek hátrányosabb helyzetből indulnak. A munkáltató továbbá járulékkedvezményre is jogosult lehet például akkor, ha megváltozott munkaképességű személyt foglalkoztat.³¹

³⁰ CSEHNÉ PAPP Imola: *Foglalkoztatáspolitikai*. Szent István Egyetem, Budapest, 2011, 42.

³¹ 1991. évi IV. tv. 16. §.

Az álláskeresők vállalkozóvá válása is nagymértékben hozzájárulhat a foglalkoztatottság növekedéséhez, hiszen ezáltal saját maguknak teremtenek megélhetési forrást. Az állam ehhez is támogatást nyújt, egyrészt pénzügyi hozzájárulással (vissza nem térítendő tőkejuttatás formájában), másrészt információnyújtással és tanácsadással.³² A zöldgazdaságban létrejövő, vagy áttérés útján zölddé váló kis- és középvállalkozásokra véleményünk szerint nagy hangsúlyt szükséges fektetni, a globalizáció és a kapitalizmus által körbefont világban ugyanis a karbonsemlegesség felé vezető út alapvetően nem a multinacionális vállalatok térnyerésén keresztül érhető el, hanem az erősödő és független, versenyképes kis- és középvállalkozások segítségével. A jövő a kezdeményező, innovatív szemlélettel rendelkező vállalkozásoké, akiknek tevékenységében nagy szerepet játszik a társadalmi felelősségvállalás (CSR). 2014-es uniós becslések szerint a kvk-k 42%-a rendelkezett legalább egy, teljes munkaidőben vagy részmunkaidőben foglalkoztatott „zöld” munkavállalóval – ami 2012-höz viszonyítva 5%-os növekedés volt –, ez pedig az EU egészében több mint 20 millió munkahelyet jelent.³³

A képzéstámogatás, a képzések elősegítése a munkavállalókat érintő intézkedések, foglalkoztatáspolitikai eszközök. Ahogy arra már korábban utaltunk, a zöldgazdaságra való áttérés során létrejövő zöld munkahelyek gyökeresen át fogják alakítani a jelenlegi munkaerőpiaci feltételeket és az álláslehetőségek palettáját. Nagy valószínűséggel a jelenlegi szaktudás és jártasságok egy része már nem lesz annyira hangsúlyosan keresett, mint más, adott esetben a környezet fenntarthatóságához szorosabban kapcsolódó készségek, kompetenciák. Ez az eszköz talán a legköltségesebb az állam számára, így felmerülhet a kérdés, hogy valóban elvárható-e teljes mértékben az állami beavatkozás kizárólagossága, vagy szükséges lenne a munkáltatókat is bevonni, hiszen az ő érdekük is, hogy jól képzett, hozzáértő és felkészült munkaerő álljon számukra rendelkezésre a „zöld új világban”. Ahhoz azonban, hogy meghatározható legyen, milyen új készségekre és kompetenciákra lesz szükség a zöld munkahelyek esetében, széles körű igényfelmérést szükséges végezni. Ehhez segítségül a kormány és a szociális partnerek állandó és gördülékeny párbeszéde szolgálhat, illetve a folyamatos kutatása a munkaerőpiac változásainak, felszín alatti mozgatórugóinak. A felmérés után a képzési intézményekkel szükséges felvenni a kapcsolatot, hiszen alapvetően ők fogják tudni biztosítani a tudás elsajátításához szükséges feltételeket, kivéve azokat a kompetenciákat, amelyek alapesetben autodidakta módon is megtanulhatók: ekkor igazság szerint egyszerűbb és költséghatékonyabb tanulni megtanítani az embereket, és nem lexikális, példákra alapuló ismeretet nyújtani számukra. Ha az új munkahelyekhez technológiai innováció is társul, a kötelező és a felsőfokú tanulmányok részeként egyszerre válik szükségessé általános készségek és természettudományos, technológiai és matematikai jártasság elsajátítása. Az új készségek és tudás – mint például új szigetelőanyagok ismerete, új szemlélet az építőanyagok, a tervezés, a műszaki megvalósítás, a szabályozás ismerete stb. terén – elsajátításához valamennyi ágazatban és foglalkozásban továbbképzés válik szükségessé. A zöld munkahelyekhez társított készségek nem mindig

³² GINOP-5.1.10-18 Álláskeresők vállalkozóvá válásának támogatása. <https://tinyurl.hu/rSNs/> (2020. 10. 29.).

³³ COM/2014/0446 final.

teljesen új vagy „egyedi” készségek. Bizonyos esetekben egyes feladatok és felelősségi körök, amelyek a készségek és ismeretek meghatározott kombinációját teszik szükségessé, új foglalkozásokat fognak kialakítani.³⁴

Az élethosszig tartó tanulás meglátásunk szerint fontos szerepet fog kapni az áttérés során, hiszen azoknak a munkavállalóknak lesz könnyebb megtartani helyüket a munkaerőpiacon, vagy éppen minél előbb visszailleszkedni, akik nyitottak és alkalmasak arra, hogy „felnőtt fejfel” is valami újat tanuljanak, új kompetenciát sajátítsanak el. Az államnak és a munkáltatóknak ebben mindenképpen támogatólag kell fellépniük, a munkavállalóknak pedig befogadónak, tettere készek kell lenniük.³⁵

A jelenlegi foglalkoztatáspolitikai eszközök nem feltétlenül lesznek alkalmasak megfelelően és kiterjedően kezelni a várható munkaerőpiaci kereslet-kínálati eltolódást, amely a megváltozott körülményekre vezethető majd vissza. Így szükséges átgondolnia az államnak, hogy milyen koncepció szerint építi fel foglalkoztatáspolitikáját: az aktív eszközök bázisául az élethosszig tartó tanulást érdemes helyezni, illetve a képzések, kompetenciafejlesztések erősítése is mindenképpen szükséges, míg a passzív eszközökre való támaszkodás helyett egy olyan rendszerszemléletű hozzáállást kell kialakítani, amely igyekszik a legtöbb esetben elkerülni és hatékonyabb eszközökkel helyettesíteni ezt az utat. Az aktív eszközök finanszírozása ugyan költségesebb, azonban a szociális partnerekkel való aktív együttműködés segíthet a megfelelő konstrukció megtalálásában és a lehetőségek feltérképezésében. Ahogy arra Kun Attila is rávilágít tanulmányában, számos kutatás bizonyítja, hogy ahol kollektív szerződés hatálya alatt állnak a dolgozók, gyakrabban tudnak részt venni képzésekben, míg azok, akiknél nincs szakszervezeti részvétel, kevésbé jellemző ez a gyakorlat.³⁶ Így tehát véleményünk szerint mindenképpen szükséges erősíteni a szakszervezetek jelenlétét és aktivitását a munkáltatók klímastratégiájának kialakításában, hiszen a munkavállalók szempontjából az ilyen változások kiemelkedően kritikus élethelyzeteket hozhatnak létre, amelyet kezelni csak megfelelő egyeztetés és tájékoztatás mentén lehet.

2.3. A zöld munkahely-projekt magyar példája

Az Európai Unió tagállamainak ennek érdekében területi igazságos átmeneti terveket (más néven: méltányos átállás területi tervek) kell készíteniük, hogy hozzájuthassanak a 17,5 milliárd eurót kitevő Méltányos Átállást Támogató Alaphoz (Just Transition Fund, MÁTA). Az Alap forrásainak igénybevételehez az Európai Bizottság részére úgynevezett Területi Igazságos Átmenet Tervek benyújtása szükséges, amelyek Magyarországon három megyére – Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén és Baramanya – készülnek. Ezek előkészítését az Energiaügyi (eredetileg az Innovációs és

³⁴ COM/2014/0446 final.

³⁵ MÉLYPATAKI: i. m., 26.

³⁶ Kun Attila: A szociális partnerek, a kollektív munkajog, illetve a vállalati szociális felelősségvállalás (CSR) szerepe az élethosszig tartó tanulás kapcsán. In: Kun Attila (szerk.): *Az egész életen át tartó tanulás (lifelong learning) jogi keretei a munkavilágában, különös tekintettel a munkaviszonyra*. Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2017, 202–206.

Technológiai) Minisztérium koordinálja a Bizottság által kijelölt partnerrel, a KPMG konzorciumának közreműködésével, bevonva más szaktárcákat és az érintett helyi érdekelteket is.

A területi igazságos átmeneti terv kidolgozásának a régiókban egy fontos szegmense, hogy a Mátrai Erőmű Régiójában fenntartható és megismételhető mobilitási megoldások kidolgozása történik.³⁷ A magyar Nemzeti Energia- és Klímaterv (NEKT)³⁸ végrehajtásának elősegítése, különös tekintettel a Mátrai Erőmű szénkivezetésére, valamint az erőmű és térsége fenntartható, igazságos átmenetének biztosítására egy nagyon jó példa erre. Ennek keretében megvalósulhat az első teljes ipari szénkivezetési jó gyakorlat Közép-Kelet-Európában, innovatív prototípusok jönnek létre a lignittel fűtő háztartások energiahatékonyságának javításáért, komplex képzési program („Gondoskodó karrierváltás”) a Mátrai Erőmű dolgozói számára kerül kialakításra, 5 innovatív, klímabarát prototípus alkalmazására kerül sor a széntüzelésű technológia kiváltására, mindezzel csökken a CO₂ kibocsátás 6,5 millió tonnával. Felállításra került az első hazai Szénrégió Bizottság (50+ szervezet) (magas szintű egyeztető fórum és munkacsoportok). Vállalati mobilizációs programot hoztak létre mintegy 250 cég számára (a Mátrai Erőmű beszállítói, alvállalkozói). Megvalósul tehát Közép-Európa első teljes ipari lignitkivezetése.³⁹ Ahogy a fentiekből is látható, a méltányos átállás megvalósulásáról vallott elvek közül több kívánalomnak eleget tesz a most lezajló folyamat.

Főbb számszerű eredmények az igazságos átmenet területén az alábbiak: Nemzeti Szénrégió Bizottság felállítása; Területi Igazságos Átmeneti Tervek („*Territorial Just Transition Plan*”) kidolgozásában való részvétel Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyékre vonatkozóan; 500 erőművi dolgozó képzése és átképzése; az erőműtől függő 250 cég (beszállítók, alvállalkozók) új piacokra lépésének segítése. A szén-dioxid-kibocsátás mintegy 14%-kal csökken, amely az energiaszektor kibocsátásának közel 50%-át jelenti.

Cél a teljes szemléletváltás a fenntartható mobilitás terén, szisztematikus fejlesztési gyakorlat fiatal tehetségek számára; esettervezés a projektpartnerekkel; multidiszciplináris tehetséges csapatok létrehozása; korszerű kutatási elemzések, helyzetfelmérések végzése; strukturált program és workshopok tehetségek és projektpartnerek számára; vállalkozói készség támogatása; a vállalkozás létrehozásának támogatása és indukálása; a fenntartható mobilitás jegyében az egyetemek segítségével kompetenciaalapú blended képzések kerülnek kidolgozásra; 4 modulból álló tananyag kidolgozása (e-tömegközlekedés, fenntartható energia a mobilitásban, fenntartható egyéni mobilitás, városi kihívások és fenntartható városi mobilitási rendszerek kialakítása; cselekvési terv kialakítása, alkalmazása; a különböző érintetti csoportok közötti információáramlás.

³⁷ <https://igazsagosatmenet.eu/fenntarthato-mobilitas/> (2022. 04. 13.).

³⁸ Az Európai Unió tagállamainak a 2021 és 2030 közötti időszakra kidolgozott nemzeti energia- és éghajlatpolitikai tervei. A tervek körvonalazzák az egyes országok éghajlati és energetikai célkitűzéseit és az ezek, illetve a közös EU-s célok megvalósításához szükséges lépéseket, irányelveket.

³⁹ <https://igazsagosatmenet.eu/fenntarthato-mobilitas/> (2022. 04. 13.). A fenntartható mobilitás célja a nagy forgalom negatív hatásainak korlátozása, valamint a gazdasági, környezeti és társadalmi kritériumok összeegyeztetése.

Az átalakulásban nagyon fontos szerep jut a beszállítók támogatásának. Hiszen a Mátrai Erőmű energiatermelése átalakulás előtt áll: a következő években fokozatosan felváltja a lignittel történő energiatermelést az egyéb fűtőanyagokkal (mint a biomassza) történő energiatermelés, illetve többek között új napelempark is telepítésre kerül. Az energiatermelés átalakulása eltérő mértékben és eltérő időszavokban érinti az erőmű jelenlegi beszállítói körét, ipari parkjában működő partnereit. A mátrai erőmű partnerei díjmentesen csatlakozhatnak a mentorprogramhoz, mely során szakértő mentorok segítségét, támogatását vehetik igénybe a legkülönbözőbb területeken a lehetséges fejlesztések és fejlődési irányok megvalósításához. Fontos, hogy minden együttműködés mozgatóeleme a vállalkozások bekapcsolása a zöldgazdaság vérkeringésébe folyamataik, termékeik, szolgáltatásaik mentén.

A mentortevékenység fókuszterületei: üzletfejlesztési tanácsadás (jog, pénzügy, üzleti tervezés és modellezés, finanszírozás, marketing), beszállítói válás támogatása új piaci területeken, külpiacra lépés támogatása, innováció: termék- és/vagy szolgáltatásfejlesztés támogatása, zöld gazdaság, képzési tanácsadás, képzésszervezés. A mentorálás eszköztára igen széles. Egy felmérést követően lehetőség nyílik többek között a munkatársak fejlesztésére szakmai képzések, tréningek, kiállításlátogatások vagy tanulmányutak során. Támogatjuk a vállalkozások kiállítói megjelenéseit, hazai és nemzetközi üzleti rendezvényeken a beszállítói lehetőségek feltárását.

A Mátrai Erőmű a dekarbonizációs folyamat kezelésének egy jó példáját mutatja. Az Európai Bizottság és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet igazságos/méltányos átállásról vallott elképzelései nagyszerűen tükröződnek az egyik legfontosabb dekarbonizációs feladat megoldásában Magyarországon, amely a lignittüzelésű Mátrai Erőmű alacsony szén-dioxid-kibocsátású technológiákra alapozó átalakítása, ezzel a szén és a lignit kivezetése a hazai villamosenergia-termelésből 2030-ig. Jelenleg kevés információ áll még rendelkezésünkre, hiszen a projekt megvalósítás elején tart, azonban látható, hogy az érintettek bevonása megtörténik, és a képzésre, átképzésre nagy hangsúly helyeződik. Mindez véleményünk szerint azt jelenti, hogy a gazdasági, környezetvédelmi, szociális, oktatási/képzési és munkaügyi portfóliók koherens politikái lehetővé teszik a vállalkozások, a munkavállalók, a befektetők és a fogyasztók számára a környezeti szempontból fenntartható és inkluzív gazdaságok és társadalmak felé történő átmenet elfogadását és előmozdítását.

3. Zárógondolatok

Fontos volt számunkra annak megértése, hogy amikor a zöld megállapodás szerint újra kell gondolni a tiszta energiaellátásra irányuló szakpolitikákat (lásd a gazdaság, az ipar, a termelés és a fogyasztás, a nagy léptékű infrastruktúra, a közlekedés, az élelmiszeripar és a mezőgazdaság, az építőipar, az adópolitika, a szociális ellátások), mit jelent ez valójában a foglalkoztatás szempontjából. Vajon mit jelentene a munka világának meghatározása körében, ha a foglalkoztatás középpontjába a fenntarthatóság, a klíma védelme és a társadalom közös érdekei állnának? Az átérés egy zöldebb gazdaságra milyen változásokat idézne elő a munkaerőpiacon? Hogyan érintené ez az egyébként is kiszolgáltatott munkavállalói rétegeket?

A körforgásos gazdaságban használt termékek és alapanyagok értéküket a lehető leghosszabb ideig megőrzik; a hulladéktermelés és az erőforrás-felhasználás szintje minimális, az élettartamuk végét elért termékekben lévő erőforrások pedig bent maradnak a gazdaságban, az ismételt felhasználás révén további értéket teremtve. Ezzel a modellel Európában biztos munkahelyek teremthetők, és azok az innovatív találmányok kerülnek előtérbe, amelyekből versenyelőnyünk származik – írja *Didier Bourguignon*.⁴⁰ A biztos munkahelyek ugyanakkor a munkavállalók képzettségi szintjének növelésével érhetők el. A köznevelés általános minőségének javítása mellett csökkenteni kell a középiskolai lemorzsolódást. Növelni kell a felsőoktatásban részt vevők arányát, mindenekelőtt a szociális ösztöndíjak kiterjesztésével. A szakemberhiány csökkentését a minőségi változásoktól várjuk, amelyben az alapkészségek és a szakmai tárgyak fejlesztésére nagyobb hangsúly tevődik. Ennek megfelelően a foglalkoztatáspolitikát mint szakpolitika átgondolása is szükségessé válik. Fontos átgondolni az álláskereső ösztönzési rendszerét: a munkaerőpiaci programokat, a képzés és átképzés tartalmát, az álláskeresői járadék folyósítási feltételeit.

Hangsúlyozzuk, hogy a méltányos átállás esetében az oktatás és a képzés mozgósítása kulcskérdés. A zöld megállapodás szerint a Bizottság európai kompetenciakeretet dolgoz majd ki, melynek segítségével fejleszhető és értékelhető lesz az éghajlatváltozással és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos tudás, készségek és attitűdök. Háttéranyagokat is biztosít majd, és a tanárképzési programok uniós hálózataiban előmozdítja a bevált gyakorlatok cseréjét. Mindezek beépítése szükséges a foglalkoztatáspolitikai programokba is. Kutatásunk során egyértelműen megbizonyosodtunk afelől, hogy a jelenlegi foglalkoztatáspolitikai eszközök nem feltétlenül lesznek alkalmasak megfelelően és kiterjedően kezelni a várható munkaerőpiaci kereslet-kínálati eltolódást, amely a megváltozott körülményekre vezethető vissza. Az élethosszig tartó tanulás meglátásunk szerint fontos szerepet fog kapni az áttérés során. A szociális párbeszédnek pedig elvitathatatlan a szerepe ebben a fejlődésben.

⁴⁰ BOURGUIGNON: i. m., 2.